

ADATTÁR.

ADATOK PÁPAI PÁRIZ FERENCZ ÉLETÉHEZ.

(Második, befejező közlemény.)

17.

1715. jul. 13. Páriz levele gr. Teleki Sándorhoz.

Méltóságos gróf ur, nékem bizodalmas uram.

Kegyelmed levelét alázatosan vöttem, szintén akkor, mikor Besenyei uramat hivattam, hogy levelemet és fiam levelét, mely post sex mensium moram érkezett akkor, elküldje Kegyelmedhez. Az száz aranyat kezemben elhozták rész szerént aranyul, rész szerént ezüst pénzül az ur Josika Imre uram ő nagysága parancsolatjából, ez lévén ő nagyságának parancsolatja, hogy immediata nekem hozzák és én küldjem fel; de én immár, noha az Kegyelmed intézési én tőlem titokba vannak, azt nem disputalom, hanem Kegyelmed parancsolatjára mindjárt kézben adom, annál inkább, a mint Kegyelmed, méltóságos ur, írja, mivel ez az curator urak akaratja, melyet nekem is tudnom kellene. Fiam írja, hogy Kegyelmed Uram valami supplementumot praetendal az méltóságos akkori deputatiotul Beszterczéről adatott 100 aranyra, melyet én nem értek, nem tudom mi dolog.

Én tudom, hogy jámbor szolgálatomért az collegium nekem adós, azt is látom, hogy Kegyelmed Uram mind hozzám idegen, annál inkább az meg nem fizetésre, minthogy uri módja vagyon benne, ingeniosus, de mutat Isten arra is utat, ha egyik bevágódik is. Az kölcsön adott pénzem dolgának jó utjában akadtam, Istennek hálá, azt nem kérem, mivel Istent félem, ha akkor kitanolhattam volna, nem említettem volna. Méltóságos gubernator ő excellentiája mondja, hogy a mi curatorunk, ki, nem akarva mondani, ő excellentiájának azt mondotta, hogy az enyedi professorok olyan telhetetlenek mint a Romano Catholicusoknál az Jesuiták. Azt tudom, hogy nem tölti senki: sem professornak, sem praeceptornak, sem alumnusnak rend szerént való fizetése nincsen. Lakó házamnál egy szeget az pusztaságban Besenyei uram nem épít, soha arra időt nem vehet. Az tiszteletes collegáim mint telnek, magok tudják.

Fiam írja, hogy nagy rövidségekre lett azt kívánt leveleknek fel

nem menése. Én irtam, küldésekre nem bizattam, ők is sok haszontalan járás miatt nem készíthetik magokat. Fiat Domini voluntas. Ajánlom, méltóságos ur magamat és egy közjóra készülő második fiamat Kegyelmed uri grátiájában, Kegyelmedet méltóságos házával együtt hogy sok időkre virágozzék, Isten erős óltalmában.

N. Enyed 13. Julii 1715.

Kegyelmednek, Méltóságos Ur

alázatos szolgálója
Pápai Ferencz.

P. S. Az Kegyelmed parancsolatjára ez collegiumban bejött új ember, félt, hogy fel ne fordítson bennünket, mivel ez Stainville ő excellentiája Regimenének patere volt, az mostan itt quartélyozó vicecolonellussal ez helyben quartélyozott, minden nap misét celebralt, az gyermek is ismeri az városban, lehetetlen, ki nem tudódn: eddig latealt, de ha megtudják, egyáltalyában fegyverrel is kiveszik, nagy collisionkra és magának, ha igazán desertor monachus, melyet Isten tud, nagy veszedelmére. Jobb lőtt volna, a mint mondja, hogy ő Debreczenben igyekezett, utjában előbocsátani.

Külszím: Illustrissimo domino Alexandro S. R. I. Comiti Teleki de Szék (cum plenis meritarum dignitatum titulis) domino, domino fautori ac patrono mihi colendissimo.

Teleki jegyzete a levél hátsó lapján. A Pater dolgában s egyebekről irt igen illetlen levél.

(Teleki levéltár 2337. sz. a)

18.

1715. jul. 26. Páriz levele gróf Teleki Sándorhoz.

Méltóságos Gróf ur, nekem nagy jó uram.

Minemű nagy veszedelemben forog tegnaptul fogva mind magunk, mind az ifjuság dolga az collegiumban, kelleték Kegyelmednek megjelentem, mivel T. collegáim ő kegyelmek még tegnap elmentek Szebenben az urhoz, hogy megbeszéljék és tanácsot kérjenek, mit csináljunk. Mi ez embernek itt létét megjelentettük volt már egy hete T. püspök uramnak, ő kegyelme pedig az urnak, az ur több uraknak és igen csudálták s neheztelték ide tétetését, holott itt az vicecolonellusnál fungálván az nyáron, itt minden esmerte, mind miles mind vársi, kikkel sokszor vendégeskedett; miolta itt vagyon is nem rejtette magát, igen bátran járt kamarákról kamarákra, udvarra, gyermekekkel esmerkedett etc. Szebenből azért sub rosa professor T. Zilahi uram által parancsoltatott, hogy valamint innen iktassuk el mindjárt, de ő teljességgel nem akart cedálni, adván okát, hogy Kegyelmed ígérte, hogy itt manuteneálja, semmit ne féljen, ő pedig Kegyelmed segítségével akart menni Debreczembe, de Kegyelmed ide parancsolta jöni, ő azt mondotta. Quid fit? Die 24. praesentis reggel, 8 óraker ide érkezik az vicecolonellushoz az mikházi barát, ki a mint mondja esperestnél is volt, ott kereste, onnan igazítatott Kegyelmedhez, ott is kereste és kérte elő, onnan, a mint mondja,

Kegyelmedtől igazítottatott ide, hogy azt mi collegiumunktól kérje elő, mivel bizonyosan itt vagyon. Ugy ment ő Kegyelmetől az generalis commendans ő excellentiájához, onnan micsoda instructioval, ide az vicecolonellushoz szeredán. Az az ember kitenkintvén az ablakon, minthogy felházban volt, honnan recta az vicecolonellus szállásra látott, meglátja az barátot és megesmeri, ki legyen és ottan consternalodik, elhívén bizonyosan, hogy őtet keresi. Azért ő fogja magát és az collegium kertin által a szőlők felé, már estve lévén elszökik. Az nap hallgattak az barátok, az tövissi superiort is ide hozván magával és az vármegye fő biráját Szalánczi uramat, hanem 25. praesentis tegnap hozzám küldi az vicecolonellus reggel az Furierjét, ezt izenvén, hogy nagy dolga vagyon velünk, azért mi professorok és három első deák oda menjünk, hogy aperiálja, ott vagyon az főbiró uram, az vármegye notariususa és az város hadnagya Köblös uram. T. collegáim szintén kísértáltak volt a mezőre, izeném, hogy haza hivatom ő kegyelmeket és elmegyünk. Minthogy pedig ebben késedelem lött, az alatt ide jöttek hozzám mind az tövissi, mind az mikházi pater és mindjárt abrupte kívánják, hogy az apostata barátot hozassam ide elejekben, mert egytalyában az collegiumban vagyon, mivel ma is látták. Mondám: én nem sitalhatom, ha szinte akarnám is, mivel ő kegyelmét az utszán járván, az ablakról megesmerte és innen kiszökött. Mondja, hogy ez nem lehet igaz, mert reggel is látták, Calvinista magyar mondotta neki, de ez nem mehetett volna el, mert az város körül tegnaptól fogva mind vigyázó custodia volt egész éjjel. Mindeddig csak azon litigalunk. Mi azt mondjuk, hogy elszökött és igazán mondjunk, életünket kötjük belé, ha itt találtatik; ők nem hiszik, hanem erősen instalnak s parancsolják, hogy sitaljuk; ha elszökött, tudnunk kell, hova lött, mivel curatorunk parancsolta, hogy jól reá vigyázzunk. Mindezekre felelünk, de nincsen haszna, minden órán ordre szerént militaris executioval és collegiumunk elvesztésével, az jószágnak is felpredáltatásával fenyeget az vicecolonellus. Ez után foetidusok leszünk előtök. Félek, hogy még t. collegáim valami válasszal érkeznek, addig feladnak rajtunk, éjjel nappal custodiat tart az collegium előtt és szüntelen fenyegetéssel mortifical. Ez tűz annál keser, vesebb, hogy magunkétól támadott reánk. T. collegáim úgy mentenek, hogy Szebenből az méltóságos generalis commendanshoz is elmenjenek a hol találják. Ajánlom ezzel Isten erős oltalmába, méltóságos ur, Kegyelmedet. Kegyelmednek, méltóságos ur.

N. Enyed d. 26. Julii. reggel, anno 1715.

alázatos igen szomoru szolgája
Pápai Ferencz. m. p.

Külczim: Méltóságos gróf urnak, Széki Teleki Sándor uramnak (cum pleno meritarum dignitatum titulo) nagy jó uramnak, fautoromnak ő kegyelmének alázatosan irám.

Más kézzel: Az Páterről szól.

(Teleki levéltár 2338. sz. a.)

19.

1716. jan. 17. Páriz levele gr. Teleki Sándorhoz.

Méltóságos gróf uram, bizodalmas jó uram, fautorom.

Kegyelmed nekem küldött levelére választ akkor nem teheték nehéz nyavalyám miá, melyről, méltóságos ur, Kegyelmedet alázatosan követem. Az én fiam sub dato 1. Septembris Londinumból az méltóságos regium gubernium adta 100 aranyról, az melyet nálam lenni tud, mert az elmúlt nyáron megirtam volt kétszer is, azt írja, hogy mivel ez tavaszon mihelt az tengeren való hajókázás bátorságos leszen, Angliából kijő, Isten azt adván, Hála felé: azért Imre fiamtól azon aranyokat eleibe elküldjem, melyet is kell cselekednem, mivel úgy tudom, az méltóságos gubernator az aránt, ő excellentiája számot kér tőlem. Az fiamt Imrét májusig, ha élek, Hollandiáig való viaticummal elkészítem, ha az Kegyelmed gratiája is az aránt méltóságos ur, Bandival együtt accedal, mivel Ferencz fiam primario ő számokra munkálódott annyit az leidai beneficiumnak szerzésében. Kérem is igen alázatosan, méltóságos ur, Kegyelmedet, nem nézván az én méltatlanságomat, tekintsen uri gratusos favorával ez második fiamra is, ki akar ecclesiai akar scholai szolgálatra, melyre Isten utat mutat jövőendőben, minden jónak itileti szerént alkalmas lészen sokak felett, a mint eddig is szép hasznos jeleit adta. Ajánlom, méltóságos ur, Kegyelmedet és egész uri házát Isten erős oltalmában, Isten ez uj esztendőnek folyásában minden jó áldásokkal látogassa, méltóságos ur, Kegyelmedet és életét többekkel is virágzó állapotban szaporítsa.

N. Enyed 17. Januarii 1716.

Kegyelmednek, méltóságos ur,

alázatos szolgája
Pápai Ferencz.

(Külczim nélkül. Telekilevéltár 2339. sz. a.)

20.

1716. febr. 2. A nagy-enyedi tanulóifjuság panaszirata az erdélyi ref. egyházi tanácshoz Páriz és két tanártársa ellen.

Ide alább subscribált nemes reformatum Bethlen collegium curatorii előtt most recenter ez ide alább specificalando punctumok szerint töttenek panaszt a collegium részéről azon nemes collegium juratusi sub ea spe, hogy azokat a méltóságos supremum consistoriummal orvosoltassuk, oly cautio alatt penig, hogy ők is azért ne persequaltassanak a professoroktól ő kegyelmektől.

Elsőben azért panaszolnak Pápai uramra.¹

¹ E szöveggel párhuzamosan all a panaszpontoknak más kéztől származó következő fogalmazása:

1-ma. A' fellyeb való esztendőkbekben Marcus Averius Boxhornius nevű auctor politiáját minden fructificatio nélkül két izben tanítá ő kegyelme, a' közelebb való két esztendőben peniglen öreg s erőtelensége miatt egynehány

Quaerela 1-ma. Sok esztendőktől fogva az politica tanítással, ugy most is idem, quod alias, uno verbo azt mondhatják inkább ő kegyelme felől, hogy két esztendő elfolyása alatt, nem szolgált semmit mert az vénségtől s erőtlenségtől nem szolgálhatott, egy néhány órák felett egy egy esztendő alatt nem is tanítván ő kegyelme.

2-do. Keservesen panasznak, hogy nem sufferalhatják az ő kegyelme keménységeit s kemény szavait, mely szók az becsületben élő ifjaknak előtte az kicsapással aequiparalattik, mely nehézségek privatus respectu-sokból származik, ugy mint az mostan benn lévő togatus fia minden napi delatiojából és ha ki in iudicio az Pápai uram votuma szerint nem

órák felett nem tanithata, sőt azok alatt semmit sem használt. Azért igen szomoruan vagyunk, nogy soha Phisicca demonstratiot spherán vagy magnesem nem láttunk, sőt a mi nagyobb 90 togatus deákok között alig vadnak nyolczan, kik ő kegyelmétől ezt is hallották volna: Quid est Phisicca?

2. Bizonyára keservesen említettük méltóságos gr. ur Széki Teleki Sándor curátor urunknak ilyen véggel, hogy a méltóságos supremum consistorium által orvosoltassa e' második panaszinkban irt privatus respectustól származott ő kegyelme mostoha atyai keménységét, mivel ha az ő kegyelme togatus fia némelyekre ok nélkül megnehezelt s-deferalt, ha in iudicio ő kegyelme votuma szerint nem pronuciáltunk és az statuta szerint praetendaltuk az ifjuság igazgatását, ha curator urainkat, nevezetesen méltóságos grof Széki Teleki Sándor urunkat szükségünk orvoslásáért látogattuk s-udvaroltuk és idvezült Enyedi István uram árváihoz bene addictusok közülünk voltak: az ilyen közül némelyikünk ő kegyelmétől mind külső mind belsőképen rutul becstelenített s gyaláztatott, némelyikünk minden beneficiumtól privátaltott és a collegiumból minden törvény nélkül elimináltott. Exemplum habemus.

3. E panaszunkban specificált ifjak mellett instáló jurátusunk nem csak kemény választ vött, sőt az instantiáért fenyegetést, hasonlóképen az ifjak is; egyik kik közül a törvénytelen fenyegetéstől megijedvén, studiumát félben hadta s-elszökött: ugy Gyujtó Ferencz nevű academiakra czélező ifju a praeceptorianak esztendő előtt való elvételeért szégyenletiben a collegiumból elmene.

4. Gyakron az ő kegyelmének nem tettő vótizátiókért tempore iudicii elvettük a kemény pirongatást.

5. A' collegium statutuma igy sonál: Cura aedificiorum et cubiculorum dispensatio penes officiales esto: mégis ez ellen rectorágában azt ő kegyelme maga kezén folytatta s-ez után is látjuk, mikor változások esnek, bosszuszágunkra folytatni akarja.

6. A' classica praeceptorica osztásában való általhágásért és privatus discipulus nem adásért eleitől fogva sok érdemes legények szomorkodtak s-ma is szomorkodnak sokan collegiumunkban, sőt szégyenletekben tudatlan kénszeritettek s kénszeritetnek elmenni magok gyaláztatjával és a jóra czélező szándékok félben szakasztani.

7. A bibliothecának elvétele, a könyveknek a belső boltban való szorítása s-porban való heverése mind a collegiumnak, mind a reformata religiónak megsirathatatlan kárára vagyon és a méltóságos supremum ref. consistorium egynehányzori dispositiójával, curátorok ő nagysága s-ő kegyelmek admotiójával¹ nem gondolván, maga nem kellő ususára tartja.

8. Ez említett példán kívül több jelekből is manifestissime észre vöttük a collegium jussának s-collegiumnak contentussával való nagy favorát ő kegyelmének Enyed városához ilyen dologban ex gratia: mint t. Pápai uram, mind Enyed városa erősen munkálódják ezt: a collegiumnak ne legyen külső tisztartója (így) és számtartója, hanem legyen enyedi (innen következett gyakorta sok dézmás szőlőknek s-földeknek megnevezetté, mint ilyenekre a közeleb esztendőkből lévő becsületes udvarbírák akadtak), melyet ha ő kegyelmek meg-

¹ Így, »admonitio« helyett.

votizál; ha ki az statuta szerint praetendálja az ifjuság igazgatását; az ki az curatorokat, hozván ugy az alkotmány, látogatja (féltvén őket panaszolástól), kivált pedig Teleki Sándort edgyikünket; (így!) az kik miatt az ifjuságot az curatorjok ellen való panaszra nem indulhatja Pápai uram; az kik az néhai professor Enyedi uram felől jó emlékezettel vadnak, Enyedi uram árva házához s-fiaihoz bene addictusok: az ilyenek s-az ilyen okokból denigratusok.

3-tio. Lamentálnak, hogy recenter is megharagudván ő kegyelme némely ifjakra, kicsapatással infallibiliter s-kemény állatással fenyegetvén őket, instantiajokra az jurata domus felküldvén ő kegyelméhez,

nyernének, félő nekünk örökös fiaknak ezt re mondják idő mulva: Veteres mi-grate coloni. A' mely becsületes deák pedig az alaminában adott bort bé akart hozni, (melyet bé is hozott), helyes és törvényes uton módon volt, mindazáltal keserves pironkodást szenvedett mind a két részről, mint e punctumban a leirt historiának tenora tartja, sőt fenyegettetett váraasi uraiméktől a bornak kivágattatásával. Továbbá a kik a collegiumnak nagy ellenségei, mint említett bennünket akasztó fára itilő Károlyi Sámuel nevű assessor és a kik a collegiumban tanuló ifjaknak valami injuriát cselekesznek, azok kedves emberei ő kegyelmének.

9. Ezért lamentálja erősen a juvenus a theologica professiora eleitől fogva rendelt s-usuált legalkalmatosb 9 orakat, mert a mostani theologica professiora rendelt reggeli 6 órák téiben nem alkalmasok cartara hogy valamit rápiálhas-son, különben is azok a nemes órák gyakrabban vácálnak

10. Köblös János uram alumnumst tarthatna a collegiumban, de privatus respectusért t. Pápai uram sok ministeriumra czélózó jó igyekezetű szegény legé-nyeknek praejudiciumára a collegiumban alumnián tartja.

Nyilván vagon, hogy ő kegyelme itthon létében a tanításra rendelt óráit el nem mulatja, hanem azokon serényen tanit: de még a philosophiához szokatlan és ha nem admoniatatik (így!) hogy a külső dolgokon való kapást letévén, serényebben tanulásnak incumbáljon, perfecte mikor tanithatja, nem tudjuk; ha pedig admonealtatik, jó reménségünk vagon ő kegyelme felől.

Tanítása ő kegyelmének mind szorgalmatos, mind pedig gyümölcsös; de ha kikre t. Pápai uram megneheztel, azok t. Szigeti uramtól nem manutene-áztatnak, sőt Pápai uram kedvéért t. Szigeti uram is szomorgatni kész.

Ezen panaszinkkal folyamodunk igen alázatosan a méltóságos ref. consistorium eleiben és instalunk, édes atyáiképen orvosolni méltóztassék, mely Isten dicsősége mellett buzgó nagy indulatjáért nagyságtoknak s kegyelmeteknek, Istenünkhöz botani (így!) * könyörgésünket éjjel-nappal meg nem szününk.

Irtek jó lelki ismérettel a N. enyedi collegiumban anno 1716 die 10 Martii. Nagyságtoknak s kegyelmeteknek mindenekben hűséges alázatos kész szolgálói:

Bibarczfalvi László, m. p.

collegium seniora.

Bodoki Mihály, m. p.

coll. contrascribája.

Johannes Csekelaki, m. p.

coll. observator.

Bodoki Samuel, m. p.

coll. óbserv.

Vásárhelyi Ferencz, m. p.

coll. observ.

(Teleki levéltár 2359. sz. a.)

* »Bocsátani« helyett.

kezeskedett az jurata domus és obligalta magát érettek, ilyen formában, hogy az statuta szerint való büntetést, ha judicialiter convicalodnának, sufferralják, csak minekelőtte az statuta szerint dolgok el nem igazodnék, csapattással eliminatiojok ne légyen, de az juratusok ellenkező kemény választ obtineálván, az perlendő ifjak is tartván az törvénytelen erőszaktól, elszöktek s tanulásokat félben szakasztották; több ilyen forma példa is esett, sőt nagy kárával az ecclesiának, academiára szándékozó ifju is, úgy mint Gyujto nevű, kénytelenített sok szomorgatása miatt jó elméjét változtatni s a collegiumot elhadni.

4-to. Lamentálnak az officialisok s-juratusok, hogy in judicio et tempore votizationis is gyakorta ottan az ő kegyelmének nem tetcző votizatióért kemény pirongatással illetetnek ő kegyelmétől.

5. Lamentálnak, hogy az statuta tenora ellen ő kegyelme az cubiculumoknak osztását, abban való dispensatiót kivette ex suis privitativibus az officialisoknak, a seniornak s-contrascribanak kezekből és az elmúlt őszig való rectorágában maga kezén folytatta Pápai uram.

6-to. Hasonlóképpen nem respectálván ő kegyelme mint pedagogiarcha az oly ifjakban, kik absque causis ő kegyelme előtt notatusok voltak, az tudományt és az érdemet, az classica praeceptoría osztásában injuriose általhágta s-ugrotta ő kegyelme; privatus discipulusokat is tanítani s-fogadni nem hagyott és ő kegyelme sem adott, mely nélkül igen sovány minden ifjunak a konyhája.

7-mo. Az külső bibliothecáját az collegiumnak erőszakkal tartja ő kegyelme maga nem kellő ususára; az méltóságos supremum ref. consistorium egynehányszori dispositiójával s-curatoroktól való admonitiojival való nem gondolással, az collegium könyveiben minden nap nevedő megbecsülhetetlen sok kárral. Az collegium könyvei összehányva nagy része a földön rakásban az belső kis boltban szorítatván ő kegyelmétől, mely külső theca, mig néh. Enyedi uramnál volt, akkor ő kegyelme obtinealt kemény dispositiót Enyedi uramra ex condignis rationibus super restitutione az leirt méltóságos consistoriumtól, ő kegyelme pedig mihelly (így!) helyében szállott Enyedi uramnak, ellenkezőképen mingyárt magának manutenealta ő kegyelme.

8-vo. Urgentissime kívánják az principisták képében kötelességek szerint megjelentését, hogy vették ő kegyelmében manifestissime sok jelekből észre az collegium jussának s-collegiumnak contentusával való nagy favorát Enyed városához, oly dolgokban is, melyekben collisioja volt az collegiumnak passionate az várossal eleitől fogva, úgy hogy féltik az collegiumot nagyobb jussában való megháborítástól is az városiaktól, ha az consistorium s-curatorok praecautioval nem élnek ezen punctumban. Exempli gratia: Az őszszel egy deák bort vivén be egy edényben egy külső helyről Enyedre, mely bornak bévitele helyes és törvényes volt az szerint az régi Enyedi városával contráhalt conventio szerint, melyet cir. 35 esztendőekkel a mely időt t. püspökünk ő kegyelme jobban emlé, ez előtt az collegium akkori curator, nagy kárával ugyan az collegiumnak, mely szerint is az bor bévitelt eddig az ifjuság pactizalt (így!) és azon fenn leirt bor bevitelért az mostani város hadnagya Köblös

János uram ő kegyelme midőn indignálódott volna azon deákokra s-annak kemény szókat adott volna, ment a deák panaszra s-manutentiora professor Pápai uramhoz, mint professorához s egyersmind collegium rectorához, holott is a deák nagy amimadversiot szenvedett ő kegyelmétől, az városnak méltó, collegium jussa ellen való praetensióját allégálván ő kegyelme. Ezen Pápai uram favorának okát s-jelét mondják ilyen dolgokból, hogy ő kegyelme igen megörökségesedett ember Enyeden és az mely enyedi assessor legnagyobb ellensége az collegiumnak (ki azt teli torokkal mondotta az elein nagy anxietassában az collegiumnak: Azt akarnám, ugymond, hogy vagy hatot az eleiben a diákoknak ma az akasztó-fán látnék) legjobb jobb barátja s-gyakoribb embere az.

9-no. Nem alávaló, sött notabilis káranak lenni mondják az ifjuságnak ezt. Hogy az theologia professiora eleitől fogva rendelt s-usualt legalkalmatosb orákat Pápai uram magának vött s-tulajdonított, holott ő kegyelme is csak tanítás nélkül tölti el gyakrabban orájit. Mely órának urgenter solicitálja az ifjuság restitucióját in statum pristinum.

10. Lamentálnak, hogy az pénzes alumníát is, derék jószágos s-jobbágyos ifjaknak osztotta ő kegyelme az ministeriumra czéló (igy) s tanuló, megszűnnét jött, vagy igen jó, szegényebb subjectumoknak decessusokkal csak privatus respectusból és hogy ez után praecautioval éljen az méltóságos supremum consistorium ilyen ellen: ardentere kívánják.

Másodczor panaszkodnak Szilágyi uramra.

Látják azt, hogy azon scientiának professiojához s-tanításához, melyet ő kegyelme tanít, igen szokatlan, s-nyelve latínitassa is ő kegyelmének vastag s-durva, különben, mikor ő kegyelme Enyeden helyben van, az oráit nem igen negligálja ő kegyelme professio nélkül, tanításának pedig fructussa ezután mint leszen s-mint szokik ő kegyelme is az tanításhoz: azt az Isten tudja.

Harmadczor így szólnak, de panasznak is Szigethi ura(mra).

Tanítása ő kegyelmének mind gyakori, mind tudos, s-mind fogatos, úgy hogy az ő kegyelme tanítása s-abból épülése az ifjaknak dicsiretesen foly, de gyakorta statuta ellen szomorgatattván az ifjuság Pápai uramtól, midőn ő kegyelmétől manutentiot várnának, igen adhae-real a Pápai uram akaratjának mindenekben.

Irtuk ezeket igaz jó lelki ismerettel Szebemben. Ao 1716. 2. Febr.

Opinioja az subscribált személyeknek.

Citáltassanak az méltóságos supremum reformatum consistoriumtól azon ifjak és per depositionem juramenti az felyebb leirt paragraphusok szerint examináltassanak.

21.

1716. febr. 5. Páriz levele gróf Teleki Sándorhoz.

Méltóságos gróf uram, nekem bizodalmas jó uram.

Szintén 4. praesentis érkezik fiam levele hozzám Kegyelmednek szólóval együtt Londinumból, melyet ez alkalmatosságon kapván, el is küldöttem Kegyelmednek. Jó módja akadott Londinumban az Szebenben levélküldésre, mert amaz szebeni régi pictornak Jeremiasnak édes fia Tobias nevű Londinumban lakik, ki igen excellit in pictoria és gyakorta küld levelet Szebenben lakó testvér öcsének Jeremiásnak, kivel Kegyelmed, méltóságos ur, ha úgy tetszik, beszélhet.

E mellett jelenté Nádudvari uram, hogy az én replicamat sem az 80 forint elemosynáról, sem a Bereczkiné 50 forint adósságáról nem hitték el az deputatus bírák ő kegyelmének, holott én a Bereczkiné dolgában soha nem elegyedtem, sem contractusa, sem pénze nálam nincsen, hanem Havaselyi uram forgatta, melyről minemű hiteles recognitiót adott Havaselyi uram mostan Károlyvárárt, az méltóságos urnak accludaltam párban. Én nem tudom, micsoda gonosz lelkű ember volt, a ki az aránt az méltóságos urnak engemet ily sinistre deferalt; bánom hogy az méltóságos ur effélével fárasztatik. Ajánlom Isten erős oltalmában Kegyelmedet és uri házáat egészen.

N. Enyed 5. Febr. 1716.

Kegyelmednek, méltóságos ur,

alázatos szolgája

Pápai Ferencz m. p.

(Külczim nélkül. Teleki levéltár 2340. sz. a.)

22.

1716. márcz. 16. Bibarczfalvi László levele Párizról gr. Teleki Sándorhoz.

Az Ur Isten a' méltóságos gróf urat a' maga anyaszentegyházának örömére uri szép házával edgyütt sokáig éltesse s virágoztassa, szívem szerént kívánom.

Keservesen és igen szomorán írom a méltóságos gróf urnak t. Pápai uram ő kegyelme ellenünk collegium officialisi és azon observatori ellen való mostoha és ugyan kegyetlen indulatját, kik Tompaházán a Karácson előtt edgy kevéssel kötelességünk szerént a méltóságos gróf urat, mint collegiumunknak curátorát megudvarlottuk vala, mivel az akkori udvarlásunkért t. Pápai uram ő kegyelme in domo publica ilyen szókkal fenyeget vala meg: *Tudjátok meg, elfogtak titeket a Teleki Sándor házától.* Annakelőtte is ugyan, de kiváltképen a Tompaházán való udvarlásunk után, mind igyekezett ő kegyelme minékünk ártani, hirünkben, nevünkben besteleníteni, t. Szilágyi és Szigeti uraimékat ellenünk támasztani és a collegiumból vagy edgy vagy más uton, módon kivetni, de minthogy collegium törvénye ellen semmit nem cselekedtünk, ebbéli szándékában ő kegyelme mindeddig is meggátódott. Most peniglen collegiumunkból mester híni s vinni szokott ecclesiák vocátiói

jöven bé, azok között az ő thordai ecclesiának vocátója, ezen vocatiot ő kegyelme most nem úgy, mint másszor szokás volt, catalogus szerint az iffjúságnak offeráltat, melyet sokak örömet ámplectáltak volna, sőt indignálodván a Tompaházán velem collegium seniorával való udvarlásért Kovásznai Péter nevű becsületes assessorunkra is, elsőbben így offeráltat: *Kovásznai Péter menjen el, mert meg kell lenni*, másnak offerálni ő kegyelme nem engedi. De azon specificált becsületes iffju így excusálá magát: T. Uram, én még edgy kevésbé collegiumban akarok lakni a végre, hogy a' szent irást jövendőben hasznosabban tudjam az ecclesiakban hasogatni. De ezen szép excusatioja ő kegyelmének semmit nem fogván, elsőbben t. Pápai uram ő kegyelme maga ilyen szókkal veti ki a collegiumból: Vagy Ó Thordára megyen mesternek, vagy a collegiumnak minden beneficiuma, ugymint alumniaja, czípója, discipulusi és locusa nélkül elleszen és a' collegiumból elmegyen. Ennekutánna convocáltatván t. Szilágyi és Szigeti uramékat t. Pápai uram, ő kegyelmek is nem manuténálák mint édes atyák, hanem collegium törvénye, officialisi és assessori nélkül ilyen sententiát pronuciálának: Kovásznai Péter vagy elleszen a' collegium beneficiuma nélkül, vagy Ó Thordára megyen. Ezen sententiát ő kegyelmek én általam Kovásznai uramnak megizenének (így) és ő kegyelme mindgyarast megijedvén a törvén nélkül való eliminatioért, énnékem igen instála, hogy professor uraiméknak szollának, ilyen gyalázatosan ne vettetnék ki a collegiumból törvény nélkül, mivel ilyen szomoru casus a collegiumban soha nem esett. Én ezek után behivatattván professor uraiméktól, kötelességem szerint Kovásznai uram mellett ilyen szókat szóllék: *Tiszteletes uraim, a' collegium beneficiumától valakit megfosztani, a' collegiumból eliminálni, törvény szerint officialis és assessor uraimék suffragiumából szokatt véghez menni, azért Kegyelmeteknek a' publica domusba feljöni és ő kegyelmekkel is pronuciáltatni, mivel én exequalni a' Kegyelmetek sententiáját ő kegyelmek sententiája nélkül nem merem ilyen okokra nézve: Ha engemet Kovásznai uram, contrascriba uram és assessor uraimék ad reddendam rationem a' méltóságos supremum consistorium eleiben evocalnak, rosszul járok.* Ezen szavaimért keményen megindulván s-megfenyegtvén t. Pápai uram, felindítván ellenem t. Szigeti uramat is, már ő kegyelmektől fenyegettetem és félek, hogy mint Kovásznai uramat, avagy még gyalázatosabban, midőn már szinte elkészültem volna az Isten anyaszentegyházában való szolgálatra és a' collegiumból sok szenvedéseim után tisztességesen nem sokára akarnék valedicalni, eliminálnak vagy megszomoritanak, kénszerítvén annak utánna a' szükségétől, mint egy becsületes Gyujtó Ferencz nevű ifju, énnékem is elmémet meg kell változtatnom és politiára applicálnom. Ez okáért igen alázatosan folyamodom a' méltóságos gróf urhoz és instálok, hogy fő curator ő nagyságok s ő kegyelmek eleiben vinni s orvosoltatni méltóztassék, mert ő kegyelmek most velünk ezt, de ennekutánna másokkal cselekeszik és ezen ő kegyelmek cselekedete az Isten gyászban ülő anyaszentegyházának nagy kárára vagyon. A Krizbai János és Dombi János cselekedeteknek kime-neteliről még a' méltóságos gróf urat nem tudósíthatom, mivel vége

nem szakadt, de minél hamarébb a méltóságos gróf urat tudósítom. Ezeknek utánna az ur Istennek szent oltalmába ajánlom a' méltóságos gróf urat uri szép házával edgyütt, maradván a' méltóságos ur mindenkori

In collegio N. Enyed, anno 1716. 16. Martii.

alázatos szolgálja
Bibarczfalvi O. László.

Teleki jegyzete: Continet. Elfoglallak T. S. házától, Kovásznai etc.

(Teleki levéltár 2360. sz. a.)

23.

1716. márcz. 23. Bibarczfalvi László levele Párizról gróf Teleki Sándorhoz.

Áldást, békeséget a' mindenható Istentől a' méltóságos gróf urra, kedveseire, uri szép házára terjedni kívánok tiszta sziből (*így*).

Midőn a' nálunk lévő ládában én a' méltóságos gróf ur ment-ségére contrascriba urammal keresnék levelet, akadunk az 1698 esztendőben e' mi collegiumunkban tanuló ifjaknak szomoru panaszira, melyek mind edgy cseppig t. Pápai uram ellen irattattak volt, ezen akkori panaszszát az ifjuságnak én contrascriba urammal megmutaték (*így*) observátor uraiméknak; ő kegyelme bona et Christiana fide (a' mint azoknak a' panaszinknak, melyeket a' méltóságos gróf urnak Tompaházan szomorán előbeszéllettünk) ugy ezeknek is készek salva manente conscientia, ha valaha kívántatnék, subscribalni, mert bizony fide Christiana el merem mondani, observátor uraimék hasonlóképen (a' mint az 1698 esztendőben tanuló ifjaknak is szomoru panaszit mutatják), miolta ő kegyelme ennek a' collegiumnak professora, soha békesége nem volt, ma sincs, ezután is nem léssen, mig ő kegyelme professora léssen, sőt ha a' méltóságos supremum reformatum consistorium ebben valóban be nem tekint és meg nem orvosol, félek s félünk olyan nagy rosztul, melyet az egész reformatus status sok időkig meg gyászol. E felyebb említett időben tanuló ifjak t. Kolosvári és idvezült Enyedi István uraiméknak dátált panaszit parban a méltóságos gróf urnak elküldöttem.¹

A miképen professor uraimék ha valaki kénszergetné ő kegyelmeket, levelet nem producalhatnának arról, hogy ő kegyelmeknek külön külön négy-négy negyvenes borok járjon, ugy mi is nem producalhatunk, mert abban a' levélben (mely szerént ő kegyelmek bort, mi bort, sert szoktunk venni) ha jól rá emlékezem, hány negyvenes járjon vagy ő kegyelmeknek vagy minékünk, specificce nincs feltéve, hanem in generalibus: ő kegyelmeknek bor, nekünk ser, bor principistaknak annyi, mennyivel tisztességesen megérjük hónaponként. E' penig a' levél és e' mellett épen az egész collegium jószágáról való levelek az edgy alsó orbai jószágán kívül sok szép adosságokról valók is, vadnak t. Szilágyi Péter uram kezében.

¹ Lásd feljebb 304. lapon 2. sz. a.

Hogy a méltóságos gróf ur gravameninket nem csak meghallgatta, sőt atyáiképen orvosoltatni is akarja: az ur Istentől áldást a' méltóságos gróf urra, kedveseire, uri szép házára terjedni kívánunk. Mi azon gravameneket magunk gravameninak lenni agnoscaltunk, azért salva conscientia azoknak subscribaltunk.

A mi a' vasárnapi catechizatiót nézi, t. professor uraimék hárman vadnak; mikor azért t. Szilágyi és Szigeti uraimék itthon vadnak, ketten két vasárnap katechizálnak, de a' harmadik mindenkor üres. A' catechizatiót peniglen ő kegyelmek igen applicaljak a' classistákhoz avagy gyengébbekhez, ez az oka, hogy a' dominus togátusok igen subtrahálják magokat. A' méltóságos gróf urat most világosan mindenekről nem tudósíthatom, de Isten alkalmatosságot és tágasságot nagyobbat adván, mindenekről tudósítom. Ezekkel a' méltóságos gróf urat uri szép házával edgyütt az ur Istennek oltalmában ajánlom, maradván

in collegio N. Enyed. anno 1716. 23. Martii

méltóságos gróf ur alázatos szolgálja
Bibarczfalvi László m. p.

Külczim: Illustrissimo domino, domino Alexandro sacri Romani imperii comiti Teleki de Szék, illustris collegii Enyediensis curatoris intimo domino, domino mihi fautori ac patrono humillime colendissimo, observandissimo.

Teleki jegyzete: Officialisok levele. 1. Pápai uram ellen. 2. Borokról. 3. Catechisatióról.

(Teleki levéltár 2361. sz. a.)

24.

(Kelet nélkül). Páriz iskolai fegyelmi szabálytervezete.

Projecta, salvo superiorum iudicio.

Illik sok okokra nézve, hogy az theologiae professor perpetuus rector legyen az collegiumban, ki mint theológiát tanító, illik hogy minden héten járja el az kamarákat és nógassa (sicut olim) ad privatum exercitium pietatis az deákul való beszédnek familiariter való gyakorlására mind nagyot, mind kicsint; mivel az sok háborúság és officii negligentia miatt szintén el kezdik hagyni az Latinus sermot, sőt az nagygya és vénnye miatt az kisebb szégyenli szólni diákul, félvén hogy azok exsibilálják. Így az compotatorius és azzal járó sok gonoszrul elszoknának. Adgyon az theologiae professor dolgot nekik, minden Vasárnap reggel predikáltassa, mely jó praxis törvényünk ellen ab annis circiter 15 éppen cessalt. Azt az rossz szokást, mely nem régen csuszott bé, hogy ugyan lesik valakinek nevének, Jánosnak, Mihálynak kalendárium szerént való napját, arra reá rontanak, éget boron, mézes boron, nyers boron eltöltetik az időt, praeceptorokkal el mulatatták az classist és az szegény deákat is nagy költségben ejtik, sőt megmérték az officialisok izenni olyankor, hogy akkor publica lectiót ne celebrályon az professor. Ez is rossz, hogy az mesterségre menő diákot közönségesen, sok kiáltással, lövöldözéssel kísértetik, mely is nem régen inualescalt, és az classisokbul is praeceptorostul kiidézik az officialisok az tanulókat; azt is limitálhatni,

ki legyen arra az kikésérésbeli tisztességre érdemes, de az lövést teljes-séggel meg kell tiltani: könyvet nem vehet sok, de puskát 's egyéb fegyvert drágán veszen, melyre semmi szüksége nincsen.

Az conventiculumokat (melyek az kolosvári edictumokban is severe megtiltattak volt,) teljességgel meg kell tiltani, sub poena amissionis officii convocantis, úgy hogy soha ne legyen conventus scholasticus professor praesidentiaja nélkül, mert abból sokszor sok rossz következett.

Soha semmi casusban *ad arma* kiáltás, az scholai ifjúságnak kirohanása és privata vindicta ne legyen, hanem az rector keresse meg az injuriat, kérjen satisfactiot, ha nem obtinealhatja, abban keresse meg felőle az Curator urat.

Juratus observatort az rector ne engedjen csak az catalogus rendi szerént tenni, csak azt tudnillik, az ki következik, hanem az ki tudományával s életivel magát érdemessé tőtte, az alsób rendből is felvétessék, mert ez calcar leszen másoknak az jó igyekezetre, szégyelvén, hogy az őregeb az ifjabbnak postponáltatik.

Ez előtt az is rendesen meg volt, hogy az novitius deákokbul minden vasárnap tizenkettő felállott az éneklésre az templomban az város deákkal együtt az cántor mellett és úgy ment véghez az cultus és így szokott az novitius pro novitiatu ad obedientiam, azt is lehagyták culpa rectorum.

Minden 9 órakor estve az régi jó szokás és törvény szerént, hasonlóképen 3 órakor reggel az oeconomus járja el az Kamarákat és tudja meg, ki van jelen 's ki nem. Hasonlóképen az 70 neutralistak osztassanak in decurias és az decurio minden reggel adjon számot az contrascribának az ő alatta valókrul, hol hált vagy járt: sok gonosznak szakad így nyaka; az negligens decurio büntetessék vagy degradatioval vagy kiüzéssel.

Megvagyon ez is, hogy ha a deák megharagszik az jó intésért vagy disciplináért az professorra, azzal bünteti, hogy nem jár fel annak leczkéjére, az ilyen is nem méltó az schola kenyerére.

Az vasárnapi templombéli cultust ex mera socordia sok negligálja, azt is az theologiae professornak és rectornek orvosolni kell, mert otthon maradván csak hever és dohányoz sok. Az dohányzást pedig igen jól volna egészen megtiltani, sub poena amissionis panis, mert dohányzó egy is nincsen jó tanuló.

Igen nagy ros ez is, hogy mindenféle ember kiváltképen sokadalomkor, de másszor is az collegiumban talál szállást szekereztül, lovastul, aszszony emberestül, ott esznek, isznak valami atyafiság színe alatt, melyből esett eddig is sok inconvenientia. Jó volna, hogy csak egy ajtó lenne itt elől, még annak az allya is lenne rostélyos, hogy az lóval ne menne bé senki, hátráb pedig nyitnák ki egyik kaput, melyet zár alatt tartván, csak akkor nyitnának meg, mikor collegium szekerei mennek bé, az kólcsa állana a számtartónál.

Az deákok fiscusa gyült az privatiokbul, melyet régen conserváltak az officialisok és meggyűjtöttek, hogy valamely szegény, kivált idegen, meszsziről való deák, kölcsön ötven, hatvan pénzt talályon

megszorulván. Most a szőlőt miveltek belőle és az utensek buzájából cum neutralistarum defectu.

Soha az utensek baja és a mellett az neutralisták megfogatkozása nem szűnik, valameddig azoknak, pro eorum numeri exigentia, külön nem sütnék czipót, melyre is reá érkeznék, bárcsak egy héten kétszer az sütő és arra viselne gondot vagy az contrascriba, vagy más egy arra rendeltetett deák, a ki erogálná is számokra, de az utens vagy esztendőre való buzát adná bé 6. Januarii kezdvén, vagy fél esztendőre, Szent János napig és akkor, ha ugy akarná esmét Januariusig.

Nagy abusus ez is, hogy ha valamely primarius deáknak vendége megyen, ottan reá küld az praebitorra és három vagy négy czipót kiret, melyért az neutralista koplal. Jó volna, hogy minden szombaton számot vetne az praebitor a számtartóval, mert sokszor, ob negligentiam sok az privatio és azt a czipót jó conserválni más hétre is és a szerént adni ki az héti buzát, csak így is az buzalopásra ne adódnék alkalmatosság.

Az perceptorok esztendeje ab Octobri ad Octobrem jó hogy legyen, hogy az bor fizetések rendesebben lehessen. Semmi fizetéseket se ne kérjék, se ne vegyék, hanem az paedagogiarcha által, ut servetur auctoritas, annál inkább az collegium tiszteire ne járjanak 's ott ne izetlenkedjenek mint eddig, hanem tartsák meg ez jó rendet.

Az háboruság alatt ilyen dolgot is csuszattanak bé az praeceptorok, hogy az classisokban publicálták, publicum examenek előtt két héttel, hogy kiki az praceptor számára igirjen valamit, kitől mi lehet, ki forintot, ki kevesebbet és ugy emungálták az tanítványokat, lévén azon kívül is rendes salariumok: erről is jó volna az paedagogiarchanak parancsolni, hogy azt meg ne engedje; ha az tehetősök, kivált a szászok discretióval lesznek, szabadok lehetnek vele, csak törvényt és coactiót ne csináljanak.

Mínthogy az collegium törvénye is azt tartya, talám jó volna, minden esztendőben 6. Januarii, vagy minden kettőben bár, az officialisoknak bucsuzni és ha ujjolag választanak, cum honore fungálni, ha nem pedig, a tisztet másnak cedálni, ne tanolna az hosszszas idővel sarkat emelni superiori ellen, hanem nagy szép moderatióval tanolna élni tisztiben.

Az korcsomállás benn az collegiumban senkinek meg ne engedtesék, mert sokszor az ott lövöldöző, nyargalzó részeg katonák miat, csaknem gyermek tapodás és sértés esett.

Kívül más kézzel: Projecta clarissimi domini Papai in Camera Charitatis conservanda.

(Eredetije egész ív papíron, Páriz sajátkezű írása. Teleki-levéltár 2343. sz. a.)

DR. DÉZSI LAJOS.